

*Motivating students to physical education different (rating – 10,6 %, the incentive to grant discounts in pay – 28,8 %, the race – 12,5%, certificates and qualifications – 36 %, media support – 12 %).*

**Key words:** *physical education, students, incentives, models, forms of physical education.*

УДК 373.5:821.161.2

О.О. Лілік  
м. Чернігів, Україна

## ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДО РОБОТИ З ЯВИЩАМИ ЛІТЕРАТУРНОГО ПРОЦЕСУ В СТАРШИХ КЛАСАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

**Постановка проблеми у загальному вигляді.** У основних державних документах, що регулюють зміст сучасних освітніх процесів (Національній доктрині розвитку освіти України (2002), Національній стратегії розвитку освіти України на 2012-2021 роки, законах України «Про освіту» (1999) і «Про вищу освіту» (2014)) окреслено основні завдання та зміст освіти на сучасному етапі духовного становлення України. Зокрема, підкреслюється, що освіта – основа розвитку особистості, суспільства, нації та держави, запорука майбутнього України. Вона є визначальним чинником політичної, соціально-економічної, культурної та наукової життєдіяльності суспільства. Освіта відтворює і нарощує інтелектуальний, духовний та економічний потенціал суспільства» [4; 5]. Одним із важливих механізмів реалізації зазначених положень є шкільний курс української літератури, адже художній твір є джерелом моральних, етичних і національних питань, розв'язання яких сприяє формуванню національно свідомої, усебічно розвиненої, творчої особистості.

Основні державні документи, що координують зміст сучасної літературної освіти («Державний стандарт базової і повної середньої освіти», «Концепція літературної освіти»), визначають такі її завдання: розгляд художньої літератури в контексті національної і світової культур, її взаємопов'язаність з релігією, філософією, естетикою, літературною критикою, різними видами мистецтв; відображення характеру народу в національній літературі й культурі; зв'язок літературних напрямів і течій з естетичним пошуком митців інших видів мистецтв; художній твір повинен розглядатися в контексті історико-літературного процесу, має бути проаналізована його смислова та естетична цілісність, художня специфіка [2; 3]. Проте вчителі-словесники зізнаються, що відчують труднощі теоретичного і практичного характеру під час шкільного аналізу явищ і понять літературного процесу. Саме тому, важливою є не лише розробка методики вивчення світового й вітчизняного літературного процесу, а й ґрунтовна, систематична підготовка майбутніх учителів, яка забезпечить ефективне вивчення феноменів літературного процесу, усвідомлення школярами етико-естетичного значення та художньої самобутності художніх творів; визначить їхній вплив на розвиток внутрішнього світу особистості, становлення її світоглядної позиції.

Вищезазначені тенденції цілком уписуються в загальнодержавні реформаційні процеси, поштовхом до яких стало приєднання України до Болонської конвенції щодо створення загальноєвропейського освітнього простору. Це обумовлює необхідність кардинальних змін у системі професійної підготовки педагогічних кадрів, здатних ефективно працювати в умовах сучасних освітніх процесів.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Підготовка майбутніх учителів української літератури до вивчення явищ і понять літературного процесу до сьогодні не стала предметом спеціального наукового дослідження, тому у процесі дослідження цієї проблеми орієнтуємося на науковий доробок науковців-методистів і викладачів-практиків (Л. Базиль, Ю. Бондаренка, Н. Волошиної, А. Градовського, С. Жили, О. Ісаєвої, О. Куцевол, Л. Мірошніченко, Л. Неживої,

О. Семенов, А. Ситченка, Г. Токмань), які у своїх теоретичних розробках і практичних рекомендаціях висвітлюють окремі аспекти фахової підготовки майбутніх вчителів української літератури.

**Метою** цієї статті є характеристика організаційно-педагогічних основ підготовки майбутніх учителів української літератури до роботи з явищами літературного процесу в старших класах загальноосвітньої школи.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Проведена експериментальна робота засвідчила, що процес вивчення фактів і явищ літературного процесу в старших класах загальноосвітніх початкових закладів стане ефективним, якщо буде розроблено і впроваджено відповідну методику. Насамперед це можливо за умов, якщо:

- учитель української літератури матиме відповідний рівень загальної культури і професійної підготовки, володітиме необхідними знаннями з філософії, літературознавства, культурології, світової і вітчизняної історії;
- урахуватимуться художні особливості кожного художньо-естетичного феномену як складової літературного процесу;
- наукова інформація буде педагогізованою, тобто адаптованою до вікових і психологічних особливостей старшокласників; діяльність учнів передбачатиме накопичення необхідних знань з філософії, літературознавства, мистецтвознавства;
- старшокласники будуть зорієнтовані на розв'язання дослідницьких і творчих завдань, учитель стимулюватиме самостійність учнів, що цілком уписується в загальнодержавні реформаційні процеси в системі вищої і середньої освіти;
- забезпечуватиметься реалізація принципів системності і наступності в процесі вивчення фактів і явищ літературного процесу, зв'язку теоретичного матеріалу з творчістю конкретних письменників;
- упроваджуватимуться в роботу елементи компаративного аналізу української і зарубіжної літератур;
- буде створене адекватне методичне забезпечення.

Отже, у процесі дослідження ми дійшли висновку, що однією з важливих умов успішного засвоєння учнями фактів і явищ літературного процесу, ефективного аналізу відповідних зразків художніх творів, що репрезентують той чи інший художньо-естетичний феномен, є готовність учителя української літератури до роботи із зазначеним матеріалом. Людмила Базиль зазначає, що ключовими позиціями літературознавчої компетенції бакалаврів напряму підготовки «Українська мова та Література» мають бути: історико-художні літературні явища й літературний процес у цілому; художньо-естетична думка суспільства; принципи, шляхи, прийоми і методи осмислення художніх творів на основі вимог фізіологічного аналізу, з урахуванням здобутків літературознавчих досліджень; вияви основних функцій мистецьких зразків красного письменства; набуття вмінь виконувати історико-культурні коментарі різних художньо-естетичних літературних явищ [1].

На жаль, більшість словесників мають стаж роботи понад десять років, тобто вони отримали вищу освіту в період перегляду навчальних програм і зміни підходів до шкільного аналізу літературних творів. Проведене анонімне анкетування засвідчило, що переважна більшість учителів української літератури відчуває труднощі під час аналізу фактів і явищ літературного процесу; вони не володіють достатнім обсягом філософської і літературознавчої інформації, не уміють відбирати адекватні методи і прийоми для ефективного шкільного аналізу відповідних творів.

Аналіз теоретичних аспектів проблеми і практична викладацька діяльність дає змогу дійти висновку, що для успішного засвоєння учнями у процесі шкільного аналізу фактів і явищ літературного процесу потрібно забезпечити відповідну підготовку майбутніх учителів-словесників, що можливо за умов:

- узгодженого викладання програмового матеріалу викладачами різних дисциплін;
- ознайомлення студентів-філологів з сучасними філософськими й літературознавчими

дослідженнями щодо літературного процесу, окремих його феноменів; майбутні учителі української літератури мають орієнтуватись у наукових концепціях і позиціях дослідників;

- формування у студентів умінь проводити літературні паралелі між українським і світовим мистецькими процесами, адже саме так у них формується цілісне уявлення про розвиток світового і вітчизняного літературних процесів;

- майбутні вчителі-словесники мають знати історію зародження і розвитку кожної художньої системи, усвідомлювати відмінності між окремими мистецькими феноменами;

- володіння студентами відповідним рівнем сформованості мистецької компетенції; їхньої готовності до використання творів суміжних мистецтв у процесі вивчення зразків художніх текстів різних напрямів;

- майбутні вчителі української літератури мають не лише володіти відповідними знаннями, а й бути обізнаними у шкільних програмах, у тому обсязі теоретико-літературного матеріалу, який повинні засвоїти учні;

- студенти мають вміти адаптувати теоретичний матеріал для розуміння учнями, пояснювати окремі нюанси старшокласникам, залучаючи філософський, історичний, літературознавчий, мистецький матеріал для ілюстрації своїх тверджень.

Для забезпечення реалізації цих положень потрібно здійснити реформування навчального процесу підготовки майбутніх учителів української літератури. З цією метою необхідно насамперед розробити відповідну концепцію вивчення літературознавчих курсів студентами-філологами, узгодити між викладачами різних дисциплін (як у межах однієї кафедри, так і на міжкафедральному й міжфакультетському рівнях) обсяг знань, умінь і навичок, які мають набути студенти під час вивчення історії української і зарубіжної літератур, дисциплін теоретичного блоку, історії української і світової культури. Як свідчить практика, науковці-теоретики й викладачі-практики по-різному подають інформацію про окремі філософські й мистецькі явища, подекуди, не визнаючи альтернативних позицій. У таких умовах студентам важко зорієнтуватись і виробити єдину систему поглядів. Отже, у студентів потрібно сформувані цілісне уявлення про неперервність розвитку вітчизняного літературного процесу, взаємозв'язки світового й українського мистецького процесів. Це має бути чітка, логічно структурована система знань. З цією метою в процесі викладання курсів «Вступ до літературознавства», «Історія української літератури», «Теорія літератури», «Методологія наукового дослідження» необхідно виділити лекційні і практичні заняття для ознайомлення з окремими теоретичними аспектами проблеми, а з метою формування навичок аналізу художніх творів запропонувати завдання для самостійної роботи. Зазначимо, що рівень засвоєних знань, сформованих умінь і навичок перевіряється під час поточного, підсумкового, порогового контролів, насамперед у процесі складання заліків та іспитів із зазначених дисциплін, державного комплексного екзамену, вступних випробувань на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр».

У процесі реалізації поставлених завдань варто упровадити до програми професійної підготовки учителів української мови і літератури відповідні спецкурси й спецсемінари, наприклад, «Художні системи в українській літературі XX-XXI ст.», «Література: українського модернізму к. XIX – поч. XX ст.», «Актуальні проблеми української літератури XX-XXI ст.», «Постмодернізм в українській і зарубіжній літературі». Як правило, такі спецкурси і спецсемінари пропонуються для студентів магістратури, які вже володіють базовими знаннями, уміннями й навичками аналізу художніх текстів. Тому лекційні і практичні заняття мають вирізнятися високим рівнем узагальнення, проблемним характером, до активною участю студентів у навчальній діяльності.

Уважаємо, що для поглиблення знань студентів про окремі факти і явища літературного процесу варто залучати їх до наукової діяльності. З цією метою необхідно створити проблемні студентські групи, розподілити між студентами дослідницькі завдання, які є складовими більш ґрунтовної теми дослідження. Це можуть бути завдання в контексті виконання самостійної роботи, індивідуальних дослідницьких проектів у межах вивчення певної дисципліни, які з часом переростають у курсові, бакалаврські, магістерські проекти. Так, упродовж останніх років

студентами філологічного факультету Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка були виконані й захищені кваліфікаційні роботи на такі теми: «Екзистенціалістська модель світу у творчості Марії Матіос (На матеріалі творів «Москалиця», «Солодка Даруся», «Армагедон уже відбувся»)), «Художньо-естетична концепція дійсності в інтелектуальному романі першої третини ХХ ст. (На матеріалі романів Валер'яна Підмогильного і Віктора Домонтовича)», «Художньо-естетичне осмислення вітчизняної історії ХХ століття: материкова й діаспорна моделі (На матеріалі творів «Люди зі страху» Романа Андрияшика і «Людина біжить над прірвою» Івана Багряного)», «Жанрово-стильові і проблемно-тематичні особливості роману-дилогії Володимира Дрозда «Листя землі» в контексті вітчизняного літературного процесу, «Екзистенціальна парадигма творчості Валер'яна Підмогильного (На матеріалі малої прози письменника)». У контексті виконання зазначених кваліфікаційних робіт студенти під час визначення теоретичних засад дослідження зверталися до аналізу фактів і явищ літературного процесу, які були репрезентовані обраною персоналією чи відповідним твором. Студенти демонстрували високий рівень теоретичних знань, обізнаність у філософських і літературознавчих концепціях, уміння аналізувати художні тексти, робити на їх основі відповідні висновки й узагальнення. Дослідження пройшли відповідну апробацію під час виступів на конференціях, засіданнях проблемних груп і круглих столів, читання фрагментів лекцій під час педагогічної практики, розробки навчально-методичних матеріалів.

Проте для реалізації операційно-діяльнісного компонента професійної підготовки майбутніх учителів української літератури до роботи з фактами і явищами літературного процесу вважаємо необхідним забезпечити відповідну практичну підготовку студентів: на заняттях з методики навчання української літератури запропонувати теми лекційних і практичних занять, присвячених особливостям шкільного аналізу творів різних літературних напрямів. Зокрема, було розроблено лекційне заняття, під час якого схарактеризовано погляди провідних науковців-методистів на проблему вивчення літературних напрямів, запропоновано методичні рекомендації з вивчення творів, які репрезентують відповідні художні системи. У процесі практичного заняття, присвяченого особливостям шкільного мовно-стильового аналізу, було з'ясовано сутність поняття «стиль», досліджено фактори, під впливом яких відбувається його формування, визначено особливості методів і прийомів, які забезпечать ефективне вивчення творів (для моделювання запропоновано повість Г. Квітки-Основ'яненка «Маруся», новелу М. Коцюбинського «Інтермеццо», новелу В. Стефаника «Камінний хрест»). Під час виконання курсових робіт з методики навчання української літератури було запропоновано перелік тем, які стосувалися окремих аспектів вивчення літературного процесу.

**Висновки.** Оскільки сучасна методика вивчення літератури зорієнтована на засади концептуального аналізу, виникла необхідність розробки комплексної системи теоретично обґрунтованих та логічно послідовних етапів вивчення вітчизняного і світового літературних процесів. Це дасть змогу поставити вивчення літератури у шкільній практиці на наукову основу, підходити до розв'язання навчальних завдань цілісно, поетапно формуючи вміння і навички аналізу літературних творів у контексті певної художньої системи, сприятиме розвитку філософського мислення учнів, глибшому проникненню в підтекст твору, уважнішому прочитанню тексту. Проте для забезпечення ефективності розробленої методики потрібно підготувати вчителів української літератури, які були б готові її реалізувати. А це можливо лише за умов внесення змін у процес їхньої професійної підготовки.

### Література:

1. Базиль Л.О. Літературознавча компетенція у фаховій підготовці вчителя української мови і літератури: теоретичний аспект / Л.О. Базиль [Електронний ресурс] – Режим доступу : [www.elibrary.kubg.edu.ua](http://www.elibrary.kubg.edu.ua).
2. Державний стандарт базової і повної середньої освіти [Електронний ресурс] – Режим доступу : [www.zakon.rada.gov.ua](http://www.zakon.rada.gov.ua).
3. Концепція літературної освіти [Електронний ресурс] – Режим доступу : [www.osvita.ua/legislation](http://www.osvita.ua/legislation).
4. Національна доктрина розвитку освіти України [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.

5. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр. [Електронний ресурс] – Режим доступу : [http://www.meduniv.lviv.ua/files/info/nats\\_strategia.pdf](http://www.meduniv.lviv.ua/files/info/nats_strategia.pdf).

*У статті доведено, що процес вивчення фактів і явищ літературного процесу в старших класах навчальних закладів стане ефективним, якщо буде створено і впроваджено відповідну методику. З'ясовано, що для цього необхідно розробити систему підготовки майбутніх учителів української літератури до шкільного аналізу фактів і явищ літературного процесу. Автор пропонує перелік основних умов, у випадку забезпечення яких процес підготовки учителів-словесників до вивчення вітчизняного літературного процесу стане більш ефективним. Автор визначає шляхи їх реалізації в процесі професійної підготовки учителів української літератури в педагогічних вишах.*

**Ключові слова:** студенти, літературний процес, учитель української літератури, професійна підготовка, художній твір.

*В статье доказано, что процесс изучения фактов и явлений литературного процесса в старших классах учебных заведений будет эффективным, если будет создана и реализована соответствующая методика. В процессе исследования выяснено, что для этого необходимо разработать систему подготовки будущих учителей украинской литературы к школьному анализу фактов и явлений литературного процесса. Автор предлагает перечень основных условий, в случае обеспечения которых процесс подготовки учителей-словесников к изучению отечественного литературного процесса будет более эффективным. Автор определяет пути их реализации в процессе профессиональной подготовки учителей украинской литературы в педагогических вузах.*

**Ключевые слова:** студенты, литературный процесс, учитель украинской литературы, профессиональная подготовка, художественное произведение.

*The author of this article proves that the process of examination of the facts and phenomena of the literary process in secondary schools will be effective if the special methodic would be created and implemented. She shows that it is necessary to develop a training system to school analysis of facts and phenomena of the literary process for future teachers of Ukrainian literature. The author offers a list of basic conditions, which would make the training process of teachers of Ukrainian language and literature more effective. The author defines the ways of their realization in the process of professional training teachers of Ukrainian literature in pedagogical universities.*

**Key words:** students, literary process, a teacher of Ukrainian literature, professional training, work of art.

УДК 37.06.091

С.Ю. Люльчак  
м. Вінниця, Україна

## МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ СЕРВІСІВ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ВНЗ

**Постановка проблеми.** Стрімкий розвиток науки та технологій, інформатизація суспільства зумовлює зростання ролі Інтернету в житті суспільства. Новим видом інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), які застосовуються в навчальному процесі для спілкування, є соціальні сервіси. В контексті забезпечення вимог Болонського процесу організація навчальної роботи передбачає посилення ролі самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів (ВНЗ), що зумовлює потребу в ефективній її організації та контролі. Особливої актуальності набуває організація аудиторної та позааудиторної роботи студентів випускних курсів, специфіка роботи яких передбачає підготовку та презентацію результатів групових проєктів, квестів, блог-квестів, участь у дискусіях, що частково може бути реалізовано з використанням інструментарію соціальних мереж.

**Аналіз попередніх досліджень.** Проблеми й особливості використання мережевих сервісів у навчально-виховному процесі ВНЗ розглядали в своїх роботах знані науковці: В. Биков, Р. Гуревич, М. Кадемія, В. Кухаренко, Н. Морзе, Д. Патаракін та ін. Провідні науковці, котрі працюють над цією проблемою зазначають, що соціальні сервіси дають можливість спільно створювати та редагувати навчальні ресурси не зважаючи на відстань і кордони.